

رودکی

اولین شاعر ملی و جهانی

نویسنده: پروفسور جان امیرزاده

به کوشش: دکتر مصطفی یاماخانی

امشارات آردن

سرشناسه	: امیرزاده، سبحان، ۱۹۳۵-م.
عنوان و نام پدیدآور	: رودکی اولین شاعر ملی و جهانی / نویسنده: سبحان امیرزاده - به کوشش: مصطفی باباخانی
مشخصات نشر	: تهران، آرون، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۴ ص.
شابک	: ۶ - ۴۵۴ - ۳۳۱ - ۹۶۴ - ۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: رودکی، جعفر بن محمد، -۳۲۹ق.
موضوع	: رودکی، جعفر بن محمد، -۳۲۹ق. - نقد و تفسیر
موضوع	: Rudaki, Ja'far ibn Mohammad - Criticism and interpretation
شناسه افزوده	: باباخانی، مصطفی، ۱۳۵۶
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ر ۹ الف / PIR۴۴۶۶
رده‌بندی دیویی	: ۸۱۶/۲۱
شماره کتابخانه ملی	: ۳۶۶۰۱۳

انتشارات آرون

رودکی اولین شاعر ملی و جهانی

نویسنده: پروفیسور سبحان امیرزاده

به کوشش: دکتر مصطفی باباخانی

ناشر: انتشارات آرون

چاپ اول: ۱۳۹۶

چاپ مدیران: ۱۱۰۰ نسخه

۲۱۰۰۰ تومان

نشانی: میدان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان وحید نظری - نرسیده به خیابان منیری جاوید

تلفن: ۵۱ - ۶۶۹۶۲۸۵۰

پلاک ۱۰۵ - واحد ۳

وبسایت: www.Ar vannashr.ir

ایمیل: Arvannashr@yahoo.com

فهرست مطالب

۷		مقدمه مدح
۱۳		نگاه تازه به پدیده نادر بی
۱۹		باب یکم: پدیده نادر
۲۱		پیشگفتار
۲۵		فصل اول: ظهور آدم الشعرا
۳۵		فصل دوم: نظریه مدح و قدسیت شاعر کی
۴۵		فصل سوم: روحانیت بدیعی ملی و تصویر حده بن آرمانی
۵۵		فصل چهارم: رودکی و نظریه «پند آزادوار»
۶۹		فصل پنجم: «بیت پرنیان» و «یا مرام نامه» رودکی
۷۹		خلاصه مباحث گذشته
۸۱		باب دوم: مقاله ها
۸۳		مقاله یکم: عوفی بخارایی و شناخت استاد رودکی
۹۹		مقاله دوم: واکنش بعضی اشتباهات در شناخت استاد رودکی
۱۱۷		مقاله سوم: نظری دیگر در باب درهم شکستن افسانه «کور مادرزاد»
۱۲۷		مقاله چهارم: ناصر خسرو و شناخت استاد رودکی
۱۳۷		مقاله پنجم: رودکی شاعر جهانی بود
۱۴۹		مقاله ششم: عشق رودکی

مقدمه مصحح

چو کز پاش گردد به معنی زبانم رسد مرحبا از زمین و زمانم
به صوت نوا و به صیت معانی طرب بخش روحم، فرحزای جانم
خرد در بها نه غستی فرستد گهرهای رنگین چو زاید ز کانم

(رودکی سمرقندی)

همه کسانی که با ادبیات فارسی آشنایی دارند و تاریخ ادبیات فارسی را خوانده‌اند می‌دانند که ابوعبدالله محمد بن جعفر رودکی سمرقندی پدر شعر فارسی است و از او با عنوان آدم‌الشعرا یاد می‌شود. گرچه وی اولین شاعر پارسی‌گوی نیست، اما اولین کسی است که قله بلند شعر فارسی نو را فتح کرده است. هم از حیث بسیاری اشعار و هم از حیث زیبایی و درستی و بلاغت سخن از بزرگ‌ترین شاعران نام‌آور زبان فارسی و حتی به گفته استاد سبحان امیرزاده بنیان‌گذار آیین نو شعر و شاعری به شمار می‌رود. رودکی از شاعرانی بوده که دیوان داشته و شعرهای فراوانی در وزن‌ها و قالب‌ها و به سمونهای گوناگون سروده است؛ به‌طوری که برخی منابع به شکل اغراق آمیزی مقدار شعرهای او را از هفتصد هزار تا یک میلیون و سیصد هزار بیت گزارش کرده‌اند. وی چندین منظومه استثنایی در قالب مثنوی هم سروده بوده است.^۱ اما متأسفانه مقدار کمی از این شعرها باقی‌مانده است. شاید همین میزان اندک شعر باقی‌مانده وی هم سبب شده است تا در ایران کمتر بدین شاعر بزرگ توجه شود و در دانشگاه‌ها و جوامع علمی و در بین محققان و ادبیات‌شناسان ایران، پژوهش جدی‌ای در این باره به چشم نیاید.

بهترین و کامل‌ترین تحقیق درباره رودکی از آن سعید نفیسی است که با عنوان محیط زندگی و احوال و اشعار رودکی چاپ شده است. سعید نفیسی نوشتن این کتاب را در سال ۱۳۰۶ شمسی به پایان برده و سالها بعد هم چاپ کرده است. چاپ دوم این کتاب هم که با

^۱ نک به: محمد دهقانی، رودکی، پدر شعر فارسی، تهران: نشر نی، ۱۳۹۴، ص ۱۲.

ویرایش جدید ارائه شده است به سال ۱۳۴۱ شمسی برمی گردد. یعنی بیش از ۵۰ سال از این چاپ می گذرد؛ اما در ایران هنوز تحقیقی بیش از آنچه سعید نفیسی انجام داده، به وجود نیامده است. این موضوع را اینجانب از بعضی محققان ادبیات شنیده ام و همچنین در فهرست منابع کتاب رودکی، پدر شعر فارسی نوشته محمد دهقانی که از کارهای اخیر درباره رودکی است، قابل مشاهده است؛ بالاینکه دهقانی از منابع گوناگونی استفاده کرده، اما تنها منبعی که محض درباره رودکی است، همان کتاب سعید نفیسی است.

اما در تاجیکستان البته وضعیت به شکل دیگری است. در این کشور از سالها پیش به رودکی توجه ویژه شده است و تا امروز ادامه دارد، به طوری که رودکی پژوهی یکی از بخشهای مهم و اساس تحقیق ادبیات شناسان به شمار می رود.

توجه به رودکی در این تاجیکان از اواخر سده ۱۹ میلادی آغاز شده است. از نخستین کسانی که به پژوهش درباره رودکی و اشعار او روی آورد، صدرالدین عینی است که ابتدا در سال ۱۹۲۶ م. در نمونه / بیان تاجیک از رودکی یاد کرد و نمونه هایی از شعرهای او را آورد و سپس در سال ۱۹۴۰ م. دو مقاله علمی، یک کتاب در این باره نوشت.

جالب توجه است که در سال ۱۹۳۱ م. تمیم گرفته شد که روزی را به نام رودکی اعلام کنند؛ البته به طور جدی دنبال نشد. اما پس از استقلال رسیدن تاجیکستان که روز ۲۲ سپتامبر را روز رودکی اعلام کردند.

در تاجیکستان از همان دوره شوروی مؤسسه های «بنیاد رودکی» تأسیس یافت که تا امروز فعال است. این بنیاد علاوه بر ترتیب دادن تحقيقات گوناگون درباره رودکی، سالی یکبار جلسه سالانه در شهرها و مناطق گوناگون تاجیکستان درباره رودکی برگزار می کند. در سال ۱۹۵۸ م. جشن ۱۱۰۰ سالگی و در سال ۲۰۰۸ م. جشن ۱۵۰ سالگی رودکی در این کشور در سطح کلان برگزار گردید. با توجه به اینکه قبر رودکی در قریه یک ناحیه پنجکنت تاجیکستان قرار دارد، در سال جشن نخست بر روی قبر رودکی بنایی ساختند و در سال جشن دوم آن را تعمیر کردند. در حاشیه مقبره هم در سال ۱۹۷۳ م. کتابخانه ای به نام رودکی تأسیس نمودند. شایان ذکر است که در سال ۱۹۵۸ م. که جشن ۱۱۰۰ سالگی رودکی برگزار شد، باقی مانده اشعار رودکی هم در شکل یک کتاب منتشر شد.

طی این سالها در تاجیکستان چنان بازار تحقیق و پژوهش درباره رودکی گرم و پررونق است که می توان مقاله های گوناگون، کتابها و پایان نامه های بی شماری را در این خصوص دید؛ تا جایی که دانشنامه رودکی در سه جلد منتشر شده است؛ همچنین دو جلد فهرست

کتابشناسی رودکی چاپ شده است. از اشعار رودکی هم در تاجیکستان تاکنون دو تصحیح چاپ و منتشر شده است؛ یکی از آن قادر رستم و دیگری از آن رسول هادی‌زاده با همکاری علی محمدی خراسانی.

اما کتاب رودکی شاعر ملی و جهانی که اینک بدین شکل در ایران منتشر می‌شود، از منظر علمی و آکادمیکی یکی از کتابهای جدی و مهم به شمار می‌رود. مؤلف کتاب براساس متن شعر رودکی و نیز با توجه به تاریخ دوره سامانیان که از دوره‌های منحصربه‌فرد تاریخ ایران است، از آن با عنوان دوره احیا و نیز رنسانس یاد شده است. تحلیل‌های علمی جالبی نموده است. درباره خصوصیات و محسّنات کتاب، پروفیسور میرزا ملاحمد در تقریضی که با عنوان «نگاه تازه به پدیده نادر ادبی» نوشته، سخنان ارزنده‌ای را بیان داشته است که نگارنده را از تکرار آن بی‌نیاز می‌کند.

این کتاب از یک رساله با عنوان «پدیده نادر» و شش مقاله ترتیب یافته است؛ از همین رو، در برگردان، کتاب را به دو باب تقسیم نموده‌ام که باب یکم شامل پنج فصل و باب دوم شامل همان شش مقاله است. به سبب اینکه مقاله‌ها در زمانهای مختلف نوشته شده‌اند، بعضی مطالب تکراری و یا شبیه به «رساله پدیده نادر» که در باب یکم آمده است، در بعضی جاهای مقاله‌ها دیده می‌شود که نمی‌شود آنها را حذف نمود؛ زیرا در آنها خلل وارد می‌آمد و ناقص می‌شدند؛ از این رو، در همان شکل حفظ شدند. البته این مطالب تکراری بسیار اندک‌اند.

درباره مؤلف این کتاب، پروفیسور سبحان امیرزاده، باید بگویم که سالهایی که اینجانب در دانشگاه ملی تاجیکستان تحصیل می‌کردم، دیگر بازنشسته این دانشگاه بود و تدریس نمی‌کرد؛ ولی در شوراهای دفاع و جلسه‌های علمی شرکت می‌کرد و حدیث را از نزدیک با وی ملاقات داشتم. ایشان در جامعه علمی و ادبی تاجیکستان از پژوهشگرانی دقیق‌النظر و نام‌آور شمرده می‌شود.

سبحان امیرزاده که پیش‌تر به امیرقولوف مشهور بود، در سال ۱۹۳۵ م. در ناحیه غُزار در جمهوری ازبکستان متولد شد. در سال ۱۹۵۵ م. دانشگاه آموزگاری دوشنبه را به پایان رسانید. چندی در نشریات دولتی تاجیکستان کار کرد. از ۱۹۶۰ م. در دانشگاه دولتی تاجیکستان، به تدریس ادبیات دولتی کلاسیک سرگرم شد. وی به پژوهش در شرح احوال و آثار جنیدالله حاذق شاعر سده هجدهم پرداخت. در ۱۹۹۷ م. با نوشتن پایان‌نامه‌ای تحت عنوان *تحول ادبیات تاجیک در نیمه اول عصر نوزدهم* دانشنامه فوق دکتری زبان و ادبیات

فارسی دریافت کرد. آثار وی بدین شرح است: جنیدالله حاذق و داستان او یوسف و زلیخا (دوشنبه، ۱۹۶۷ م)؛ ادبیات تاجیک در نیمه یکم عصر نوزدهم (دوشنبه، ۱۹۸۰ م)؛ فردوسی و مکتب ادبی احمد دانش (دوشنبه، ۱۹۹۵ م)؛ تحول ادبیات تاجیک در نیمه یکم عصر نوزدهم (دوشنبه، ۱۹۹۷ م)؛ تحولات تاجیک در نیمه اول سده نوزدهم میلادی (مجموعه-مقاله‌ها) (دوشنبه، ۱۹۹۷ م). امیرزاده تاکنون بیش از ۸۰ کتاب و مقاله نوشته است.^۱

در واقع این کتاب را استاد پروفسور روشن رحمانی از مؤلف گرفته و در اختیار اینجانب قرار داده است. ایشان پیشنهاد کردند که این کتاب را از سیرلیک به فارسی برگردانم. من هم کم به صورت مقاله مقاله در نشریات ایران چاپ نمایم؛ اما وقتی کتاب را مطالعه کردم، دریغ آمد که آن را به طور پراکنده در شکل مقاله منتشر کنم؛ از این رو، تصمیم گرفتم آن را به طور کامل و همچنان که اصل آن در شکل کتاب بوده است، برگردانم. آن را هم به صورت کتاب چاپ کنم.

این کتاب را توسط نرم افزار برگردان متن زنده‌یاد عبدالرحیم بهروزیان که در سایت پژوهشگاه فرهنگ فارسی-تاجیکی وزارت جمهوری اسلامی ایران در تاجیکستان برای استفاده عموم گذاشته‌اند به خط لایسه برگردان نمودم؛ اما با توجه به اینکه متن برگردان شده این نرم افزار خطاهای زیادی دارد. متن سیرلیک مطابقت داده، اشتباهات را برطرف نموده‌ام. همچنین متن را براساس املاي منتخب فرهنگستان زبان و ادب فارسی تصحیح کرده‌ام. با توجه به اینکه این متن برای خواننده فارسی دشواریهایی داشت، سعی کرده‌ام ویرایشی دقیق بر روی آن انجام دهم و در جاهای عبارات را به شکل جدید و قابل فهمی - برای خواننده ایرانی - بازنویسی کنم. همچنین تمام کلمات روسی و یا کلماتی را که فهم آن دشوار می‌نمود در متن معنی کرده‌ام. البته مؤلف در ویرایش و تغییر و بازنویسی متن، به اینجانب اختیار تام داده بودند؛ اما با این تفصیل، در محتوا و خصوصاً متن هیچ تغییری نداده‌ام و امانت محتوایی متن را حفظ کرده‌ام؛ در جاهایی هم که خواننده متن را به راحتی می‌فهمد، همان صورت تاجیکی را نگه داشته‌ام.

در پایان از مؤلف محترم جناب آقای پروفسور سبحان امیرزاده که این کتاب را بدون هیچ گونه چشمداشتی در اختیارم قرار دادند سپاسگزاری می‌کنم. از مهربان استاد جناب آقای پروفسور روشن رحمانی که واسطه خیر شدند و پیشنهاد چاپ این کتاب را به من

^۱ میرزا ملااحمد، «امیرقولوف»، دانشنامه ادب فارسی: ادب فارسی در آسیای میانه، ج ۱، به سرپرستی حسن انوشه.

دادند و پاسخ‌گوی بسیاری از پرسش‌هایم بودند، نیز تشکر فراوان دارم. سپاسگزار استاد و دوست ارجمندم جناب آقای دکتر عبدالخالق نبوی هستیم که اطلاعات جالبی درباره رودکی‌شناسی در تاجیکستان در اختیارم قرار دادند. همچنین از دوست مهربانم آقای شهرام سلطانی، مدیر انتشارات آرون، و دیگر همکارانش که زمینه چاپ و انتشار این اثر را به بهترین وجه فراهم نموده‌اند، سپاسگزاری می‌کنم. یک گل مقصود در این بوستان / چیده نشد بی مدد دوستان.

و لله الحمد اولاً و آخراً

دکتر مصطفی باباخانی

دوشنبه پایتخت تاجیکستان

اسفندماه ۱۳۹۵

www.ketab.ir